

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
ЗЕЛІНСЬКОЇ МАРІЇ ЗЕНОНІВНИ

„Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України” – 189 сторінок основного тексту, поданої у формі кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.02.03 – слов’янські мови, філологічні науки

Дисертацію присвячено дослідженню польськомовної комунікативної компетенції молодих носіїв польської мови Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей сучасної України, які декларують польське походження. Праця спирається на засади системно-структурної та функціонально-комунікативної парадигм, на зібраних методом польового дослідження усних і писемних висловлюваннях, зафіксованих у польському мовленні молоді, що не відповідають «зразковій» і «ужитковій» нормі польської мови (с. 2).

В науковій літературі особливості функціонування польської мови північно-східного та південно-східного пограниччя досліджено в працях З. Саванєвської-Мохової, Г. Турської, К. Гебен, А. І. Грек-Пабісової, І. Маринякової, А. Зелінської, Г. Карась, З. Курцовой, І. Масойць, Й. Мендельської, Я. Рігера, Е. Смулкової, В. Веренича, Е. Дзенгель, Х. Красовської та ін. Дисертантка виконала аналіз основних положень цих та інших досліджень, що засвідчує її обізнаність з науковою літературою з обраної проблематики. М. З. Зелінська справедливо наголошує, що найдетальніше вивчено на сьогодні мовлення найстаршого покоління носіїв південно-східного варіанта польської мови (с. 17–19).

Саме тому актуальність представленої до захисту кандидатської дисертації не викликає сумнівів, її зумовлює потреба всебічного дослідження мало вивченого сегмента польської мови поза межами Польщі, польського мовлення молоді в Україні (с. 19).

Наголосимо, що польську мову, яка функціонує на території сучасної України, М. З. Зелінська кваліфікує як *південно-східний варіант* (чи *різновид*) *польського периферійного діалекту* або *польське мовлення носіїв польської мови південно-східного пограниччя* (с. 19).

Наукова новизна рецензованої праці полягає в тому, що в ній уперше визначено соціолінгвістичні передумови функціонування мовлення молоді польського походження Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей та з'ясовано її комунікативну польськомовну компетенцію. Дослідження проведено в ракурсі подвійної проблематики: конкретно-мовної – як предмету польської діалектології і лінгвогеографії та контактологічної – з урахуванням польсько-української інтерференції.

Характерні для польського мовлення представників молодого покоління граматичні, лексичні та етикетні відхилення від загальнопольської норми вперше проаналізовано на двох рівнях – «зразковому» й «ужитковому». Визначено відхилення, що можуть стати причиною комунікативних невдач у спілкуванні в локальному польськомовному середовищі і поза ним (с. 22).

Об'єктом дослідження є польське мовлення молоді Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей сучасної України. Натомість *предметом* вивчення у рецензованій дисертації були особливі, відмінні на тлі загальнопольської мовної норми, елементи мовлення молодих носіїв польської мови.

Мета дисертаційного дослідження («з'ясувати, наскільки відхилення від загальнопольської норми в польському мовленні молоді західних областей України та соціолінгвістичні чинники його функціонування позначаються на комунікативній компетенції носіїв») та *завдання* (1) з'ясувати поняття *комунікативної компетенції* та її структурну організацію, визначити поняття

комунікативної невдачі; 2) окреслити методологію дослідження комунікативної компетенції в конкретних соціолінгвістичних умовах; 3) проаналізувати соціолінгвістичні чинники функціонування польського мовлення його молодих носіїв у Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській областях; 4) виділити в досліджуваному мовленні відхилення від загальнопольської норми граматичного (словозмінного і синтаксичного), лексичного характеру, а також у сфері мовленнєвого етикету і з'ясувати, котрі з них можуть впливати на успішність перебігу комунікації; 5) з'ясувати інтерферентний вплив української мови на мовно-комунікативну поведінку польськомовної молоді в Україні; 6) вивчити тло досліджуваних мовних явищ: їхні історичні передумови (від кінця XIX ст.) та ступінь відповідності виявлених відхилень диференційним ознакам: сучасного полонійного мовлення в інших регіонах України; польського мовлення осіб, які вивчають мову як іноземну; мовлення носіїв північно-східного різновиду польської мови) свідчать про новаторський характер рецензованої кваліфікаційної наукової праці (с. 20).

Наукову достовірність результатів кандидатської дисертації, представленої до захисту, забезпечує вибір джерел: усні і писемні польськомовні тексти молодих осіб, які народилися в незалежній українській державі і на сьогодні вдосконалюють польську мову в позашкільних навчальних закладах – польських суботніх / недільних школах при українських загальноосвітніх школах, товариствах польської культури або римо-католицьких парафіях. Дослідженням було охоплено 17 позашкільних навчальних закладів, проаналізовано 30 000 усних і писемних учнівських висловлювань; соціолінгвістичні параметри базується на відповідях анкет соціолінгвістичного характеру (загалом 453 інформанти).

В дисертації застосовано, крім методу польового дослідження, зіставний, описово-аналітичний та порівняльно-історичного методи (с. 21–22).

Теоретичне значення рецензованої дисертації зумовлюється зібраним цінним для лінгвістичної полоністики матеріалом, який буде придатним для загальної теорії мови, загальної діалектології та девіатології (с. 22).

Практичне значення наукової праці М. З. Зелінської полягає в тому, що зроблені нею спостереження будуть застосовані в процесі викладання таких навчальних курсів, як культура польської мови, порівняльна типологія слов'янських мов, польська діалектологія, методика викладання польської мови. Вони будуть корисними при написанні посібників і підручників з польської мови для вищих і загальноосвітніх шкіл (с. 22).

Проблематику дисертації представлено в чотирьох розділах.

Перший розділ розглядає теоретичні і методологічні аспекти дослідження комунікативної компетенції польськомовної молоді в Україні. М. З. Зелінська представила поняття *комунікативної компетенції*, її структуру, а також явище т.зв. *комунікативної невдачі*. На жаль, поза її увагою залишились такі важливі для проблематики цієї дисертації поняття, як *комунікативна компетентність* та *комунікативний бар'єр*, його типи, наслідки і засоби подолання.

Висновки до першого розділу підкреслюють базові положення дисертації: 1) різноманітні підходи до трактування комунікативної компетенції, її структури зумовлені складністю і неоднозначністю цього поняття; 2) запропоновано визначення комунікативної *компетенції* («сукупність знань, умінь та навичок ефективного використання мовного коду в різноманітних комунікативних ситуаціях») та її структура (мовна, соціолінгвістична, соціокультурна, дискурсивна та прагматична компетенції); 3) запропоновано визначення комунікативної невдачі (с. 57–58).

Другий розділ присвячено соціолінгвістичним параметрам функціонування польського мовлення молоді у Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській областях, зокрема розглянуто сфери використання та загальний рівень володіння польською мовою.

Результати опитування надали можливість М. З. Зелінській встановити, що сім'я є найважливішим чинником формування мовно-національної свідомості дитини, а найвагомішу роль відіграють старші члени родини (бабуся та / або дідусь); щодня молодь спілкується здебільшого українською мовою; спілкування польською мовою відбувається найчастіше в позашкільному навчальному закладі або в родині; нормативну польську мову пропагує передусім школа (с. 86–87).

У *третьому* розділі проаналізовано мовно-комунікативну специфіку граматичних форм у польському мовленні молоді на основі зібраних авторкою матеріалів, що надають вірогідні дані про відхилення у реалізації категорій роду і числа, відмінка, граматичних категорій особи, часу, способу, а також про синтаксичні помилки у керуванні, прийменникових конструкціях. Саме ці особливості польської мови викликають значні труднощі не тільки у мовленнєвій практиці польськомовної молоді, а також у мовленні студентів, що вивчають польську мову як іноземну.

У логічних висновках до цього розділу М. З. Зелінська стверджує, що:

- 1) 46% зібраного нею матеріалу фіксують відхилення від загальнопольської мови в реалізації іменних граматичних категорій, зокрема роду і числа, що пов'язане з характерним для загальнопольської мови (і нетиповим для східнослов'янських) протиставленням чоловічо-особового роду нечоловічо-особовому;
- 2) особливості реалізації категорії відмінка (42%) зафіксовано в закінченнях іменників в однині у родовому, давальному, знахідному, орудному та місцевому відмінках;
- 3) особливості реалізації вербальних граматичних категорій притаманні 28% відхилень від загальнопольської граматичної норми;
- 4) зафіксовано 26% синтаксичних відхилень від нормативної польської мови, зокрема у конструкціях із зв'язком керування (57%), непрямым додатком, синтаксичними зв'язками числівників тощо (с. 154–157).

У *четвертому* розділі авторка зосереджує увагу на мовно-комунікативних особливостях лексики й мовленнєвого етикету в польському мовленні та помилково кваліфікує іншомовні слова, що взагалі не властиві польській мові або є на даний період застарілими, як формально-семантичні і словотвірні запозичення.

На нашу думку, авторці слід було згрупувати зібрані мовні одиниці на: *варваризми* (*dowiara, korobka, lustra, wychodny, gołosować* та ін.) та *застарілі слова*, оскільки більшість з наведених у п. 4.1.1. і 4.1.2. слів не зафіксовані словниками польської мови і словниками іншомовних слів польської мови, вони суперечать і порушують норми сучасної польської мови.

Цікавим є розділ дисертації 4.2., у якому проаналізовано відхилення у сфері *мовленнєвого етикету*, що стосуються культури мовлення та стилістичних особливостей національно специфічних правил мовної поведінки, які реалізуються у стійких формулах і висловах, у різних ситуаціях. Цей аспект є дуже важким для засвоєння як у середовищі польськомовної молоді, так і для осіб, що вивчають польську як іноземну, необхідність його вивчення є потрібною і актуальною.

Дисертаційна робота М. З. Зелінської завершується логічними висновками: 1) узагальнено поняття комунікативної компетенції, виявлено, наскільки відхилення від загальнопольської норми в польському мовленні молоді західних областей України та соціолінгвістичні параметри його функціонування позначаються на комунікативній компетенції носіїв; 2) встановлено відхилення від загальнопольської норми на граматичному, лексичному рівнях, у сфері мовленнєвого етикету; 3) наголошено на тому, які мовні елементи можуть нести комунікативну загрозу при реалізації категорії особи й окремих типів синтаксичних структур; 4) зіставлення диференційних елементів досліджуваного мовлення з їхніми українськими відповідниками виявило інтерферентне походження переважної більшості виявлених відхилень; 5) більшість граматичних (морфологічних і синтаксичних),

лексичних та етикетних відмінних рис є характерною для носіїв південно-східного, а також північно-східного різновидів польської мови.

Перспективу подальших студій дисертантка вбачає у розширенні ареалу дослідження, створенні електронного корпусу відхилень від норми польської мови (с. 205).

Структура роботи побудована логічно, оскільки розділи пов'язані між собою, а висловлені теоретичні положення конкретизуються в другому, третьому і четвертому розділах на зібраному мовному матеріалі, що дає уявлення про ступінь комунікативної компетенції учнівської молоді Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей.

У процесі ознайомлення з роботою М. З. Зелінської, у нас виникли деякі питання і зауваження.

На с. 19 дисертації та с. 2 автореферату авторка стверджує, що польська мова є «мовою однієї з найчисельніших національних меншин на теренах України». Доведіть це положення.

Обґрунтуйте вибір об'єкту Вашого наукового дослідження («польське мовлення молоді Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей сучасної України»). Чому Ви обрали польське мовлення молоді саме з цих теренів України?

Чому сформульована дефініція терміна *комунікативна невдача* у тексті дисертації і в авторефераті є неоднаковою, пор.: «У дисертації використовуємо термін «комунікативна невдача» на позначення різного ступеня труднощів, які з'являються в польськомовній комунікації досліджуваної молоді і сповільнюють досягнення мовцем поставленої іллокутивної мети або й загалом унеможливають порозуміння між комунікантами на вербальному рівні» (с. 46); в авторефераті: «Комунікативними невдачами вважаємо особливості (з урахуванням їхніх перлокутивних наслідків), пов'язані з мовною чи – ширше – комунікативною компетенцією учасників (адресанта і адресата) вербальної комунікації». Другий варіант потребує уточнення, в ньому втрачено поняття повного /

часткового непорозуміння між комунікантами, бо йдеться саме про це, а не про особливості вербальної комунікації.

Поясніть, чому найчисельніші на тлі всіх виявлених відхилень (74 %) від загальнопольської норми на граматичному та лексичному, на рівні мовленнєвого етикету у польському мовленні молоді західних областей України не впливають на успішність комунікації?

Чи входять до відхилень фонетичні особливості та культурно-марковані лексичні одиниці, і чому М. З. Зелінська не звертає увагу на ці аспекти комунікативної компетенції, дуже важливі при вивченні польської мови як рідної і як іноземної в умовах білінгвізму і полілінгвізму?

Зокрема на наявність у системі вокалізму і консонантизму польської мови звуків, відсутніх в українській мові (носові голосні, середньоязикові м'які *ś, ź, ć, dź*, передньоязиковий боковий щілинний сонорний приголосний *l* та ін.), які також можуть викликати комунікативну невдачу у польському мовленні молоді на теренах західної України?

На жаль, у загальних висновках авторка не зазначила ступінь виявлених відхилень у мовленні осіб, які вивчають польську мову як іноземну, та є характерними для носіїв північно-східного різновиду польської мови, що входить до завдань дисертаційної праці (див. с. 20).

Незважаючи на окремі недоліки, вважаю, що кандидатська дисертація М. З. Зелінської є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому авторка глибоко проаналізувала новий мовний матеріал польського мовлення молоді західних областей України.

Рецензована кваліфікаційна наукова праця написана грамотно, а її зміст, основні концептуальні положення та висновки повністю відображено у 22 публікаціях та авторефераті. Вона становить завершене самостійне дослідження, в якому дисертантка виконала поставлені завдання й отримала нові результати.

Кандидатська дисертація Марії Зенонівни Зелінської „Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України”,

відповідає спеціальності 10.02.03 – слов'янські мови, філологічні науки, вимогам МОН України, а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.03 – слов'янські мови.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,

професор, зав. кафедри загальної та слов'янського мовознавства

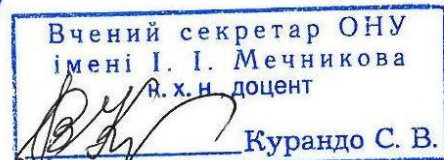
Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

О. А. Войцева
О. А. Войцева

26.04. 2018 р.

Відгук надіслано за електронною поштою 27.04.2018р.
Академічний секретар Відгук В.В. Іршак